

Ihor Sklenar¹

Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Ukraina

ORCID ID: 0000-0003-2081-2199

e-mail: isklenar@gmail.com

Prawda i postprawda w dziennikarstwie. Refleksje na temat filmu Agnieszki Holland „Obywatel Jones”

ABSTRAKT

W artykule poddano analizie film Agnieszki Holland „Obywatel Jones” w kontekście prawdy i postprawdy dziennikarskiej z perspektywy badacza ukraińskiego. Autor przywołuje historię tworzenia filmu, refleksje scenarzystki Andrei Chalupy i reżyserki Agnieszki Holland na temat problematyki filmowej w kontekście bieżących wydarzeń na Ukrainie. Stosując metodę analizy porównawczej obrazów głównych bohaterów filmu, a także uwzględniając historyczną problematykę filmu, autor rozważa podobieństwa w wojnie informacyjnej prowadzonej przez Federację Rosyjską przeciwko Ukrainie do wydarzeń przedstawionych w filmie.

SŁOWA KLUCZOWE: film, dziennikarz, Hołodomor z lat 1932–1933, prawda, manipulacja, fake news

W grudniu 2019 r. na ekrany ukraińskich kin wszedł nominowany do Oscara film słynnej polskiej reżyserki Agnieszki Holland pod tytułem „Obywatel Jones” (ukraińska nazwa filmu – „Cena prawdy”). Fabuła filmu odnosi się do jednej z największych tragedii narodu ukraińskiego z lat 1932–1933 – Wielkiego Głodu (ukr. *Hołodomor*) i wpisuje się w kontekst medialnych koncepcji prawdy i postprawdy. Artykuł jest jedną z pierwszych prób medioznawczej analizy produkcji „Obywatel Jones” z ukraińskiej perspektywy.

W pierwszej części artykułu uwaga skupiona została na historii powstania filmu przedstawionej przez scenarzystkę oraz reżyserkę w ukraińskich mediach, kształtujących opinię publiczną – „Deń” i „Nasze Słowo”. Druga część opiera się na artykułach opublikowanych w gazecie „Deń” i poświęcona została działalności dziennikarskiej Garetha Jonesa i jego przeciwników, w tym Waltera Duranty'ego. W podsumowaniu wykazane zostały podobieństwa obecnej propagandy Federacji Rosyjskiej do propagandy radzieckiej w zakresie stosowanych metod

¹ Data złożenia tekstu do Redakcji „Mis”: 06.02.2020 r.; data zatwierdzenia tekstu do druku: 30.05.2020 r.

informacyjnych i reakcji na nie zachodnich mediów. W analizie wykorzystano między innymi metodę historyczną, metodę porównawczą oraz metodę analizy i syntezy.

Film „Obywatel Jones” – geneza, kluczowe postaci i wątki

Pomysł nakręcenia filmu biograficznego o Garethcie Jonesie zrodził się u Agnieszki Holland po zapoznaniu się ze scenariuszem autorstwa amerykańskiej dziennikarki pochodzenia ukraińskiego, twórczyni popularnego periodyku internetowego *Huffington Post* – Andrei Chalupy². A. Chalupa, w wywiadzie udzielonym w wydawanej w Polsce dla ukraińskiej mniejszości narodowej gazecie „Nasze Słowo”, wspomina, że w latach studenckich interesowała się moskiewskim życiem reportera „New York Times” Waltera Duranty’ego. Wówczas dowiedziała się również o Garethcie Jonesie i skojarzyła te dwie postaci z historią własnej rodziny, pochodzącej z Ukrainy. W konsekwencji podjęła decyzję o napisaniu scenariusza do filmu opowiadającego o dwóch różnych pod względem światopoglądowym dziennikarzach zachodnich, opisujących historię Wielkiego Głodu na Ukrainie. Autorka zaczęła realizować swój zamysł jeszcze w 2006 roku, a pomocne w tym okazały się opowieści o Hołodomorze jej dziadka, który po II wojnie światowej wraz z rodziną trafił do obozu dla uchodźców w Niemczech (rodzice A. Chalupy urodzili się w tym obozie)³.

Zgodnie ze scenariuszem Andrei Chalupy Agnieszka Holland przedstawiła w swoim filmie idealistycznego i bezkompromisowego dziennikarza Garetha Jonesa (w tej roli wystąpił James Norton). Równie ważną rolę dziennikarki pochodzenia brytyjskiego z Berlina Ady Brooks (grana przez Vanessę Kirby). Antagonistą G. Jonesa w filmie jest laureat Nagrody Pulitzera, cynik i obrońca Stalina, reporter gazety „New York Times” Walter Duranty (którego zagrał Peter Sarsgaard), na wszelkie sposoby zaprzeczający faktowi zniszczenia Ukraińców przez sztucznie wywołany głód.

W filmie opowiedziana została historia tajnej podróży G. Jonesa do ZSRR i jego działalności informacyjnej, której celem było przedstawienie krajom zachodnim prawdy o zbrodni ludobójstwa dokonanej przez Stalina na ludności ukraińskiej.

Jak zauważa Janusz Wróblewski, z jej (Agnieszki Holland – przyp. autora) filmu wynika, że za wszystko odpowiedzialność ponosi Stalin. Budowanie komunistycznego systemu na trupach kilku milionów Ukraińców było zamierzone

² D. Desiateryk, *Ya tsytala velyku robotu Roberta Konkvista pro Holodomor, tsytala Timoti Snaydera – ce miy pershyj dotork do temy... Ale ne znala pro Mace’a. Diakuju*, [w:] <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/ya-chytala-velyku-robotu-roberta-konkvista-pro-golodomor-chytala-timoti-snaydera-ce> (03.12.2019).

³ H. Zanyk, *Andrea Chalupa, avtorka scenariyu filmu Cina pravdy: „Ce istoriya, yaku rozpoviv meni didusj”*, <https://www.nasze-slowo.pl/andrea-halupa-avtorka-scenariyu-filmu-czina-pravdi-cze-istoriya-yaku-rozpoviv-meni-didus> (30.11.2019).

i zorganizowane równie precyzyjnie jak Holokaust. Niewygodnych świadków, którzy się tego domyślali, korumpowano, a gdy ktoś próbował – tak jak Gareth Jones – pisać prawdę, bez skrupułów go zabijano⁴.

Jones, mimo tego, że znał bardzo dobrze kilka języków europejskich, nie zrobił kariery dyplomatycznej, natomiast został renomowanym dziennikarzem takich czasopism jak „The Western Mail”, „The Times” i „Manchester Guardian”; w Niemczech jego artykuły były publikowane w „Berliner Tageblatt”. W 1933 r. przeprowadził wywiad z Hitlerem, który w tym czasie rozpoczynał swoją karierę polityczną w Niemczech. Wówczas, jak sugeruje fabuła, europejscy politycy jeszcze nie zdawali sobie sprawy z fatalnych konsekwencji jego działań.

Matka Jonesa w młodości wyjechała z Walii na Ukrainę, aby pracować jako guwernantka Arthura Hughesa, jednego z synów Johna Hughesa, założyciela Doniecka. Fakt ten znajduje również odzwierciedlenie w filmie. Scenarzyści nie pominęli także wątku romantycznego, w tym relacji między dziennikarką, wspomnianą wcześniej Adą Brooks, a Jonesem.

Motywy przewodnim filmu stała się wydana w 1945 roku powieść „Folwark zwierzęcy” autorstwa brytyjskiego pisarza George'a Orwella (w jego roli występuje aktor Joseph Mawle), która prawdopodobnie została zainspirowana artykułami G. Jonesa. Nawiasem mówiąc, jedna ze świń przypomina swoim zachowaniem Waltera Duranty'ego. W filmie pojawiają się cytaty z tej powieści. A. Chalupa stwierdza: „G. Orwell był świadomy tego, co się dzieje (...). Przeczytał genialne wspomnienia Eugene'a Lyonsa „Delegacja do Utopii” („Assignment in Utopia”), w których są wzmianki o głodzie”⁵. Jest w nich cały rozdział, opowiadający o tym, w jaki sposób dziennikarze w Moskwie piszą artykuły do gazet. Na dużym ekranie widz dostrzeżę blask i przepych nie tylko „elity” komunistycznej, ale także konformizm przeciwników Jonesa w branży dziennikarskiej. Jones po powrocie do Wielkiej Brytanii, a następnie do swojej ojczyzny – Walii, nie potrafił przekonać zachodnich elit politycznych do tego, że jego dziennikarskie śledztwo w sprawie głodu na Ukrainie oparte jest na rzetelnych danych. A niedługo po tym w 1935 roku, podczas podróży do Mongolii, został uprowadzony i zamordowany.

Temat Wielkiego Głodu z lat 1932–1933 na Ukrainie nie pierwszy raz stał się podstawą scenariusza produkcji filmowej, już wcześniej pojawiały się one zarówno na Ukrainie, jak i na Zachodzie. Jednakże po raz pierwszy, jak twierdzi Chalupa, tragedia ta została przedstawiona przez pryzmat historii tzw. zwykłych ludzi – nie w skali masowej, lecz poprzez kilka obrazów. Wynika to z trudności odtworzenia w filmie okropieństwa tak odległych w czasie wydarzeń. Scenarzystka podkreśla, że pokazano tylko pojedyncze osoby, aby możliwe było zrozumienie okrucieństwa sytuacji. Widz widzi tylko fragmenty, ale potrafi domyślić się, jak wyglądała cała

⁴ J. Wróblewski, *Człowiek z mediów*, „Polityka”, 2019, nr. 43, 22.10.2019, s. 68.

⁵ *Ibidem*.

historia. Wiele scen powstało w stylu Alfreda Hitchcocka⁶.

Przewodnim tematem, który Agnieszka Holland rozwija w swoim filmie, jest tajemnica dobra w przeszłości i teraźniejszości. „Jest mniej więcej jasne, dlaczego ludzie są źli, dlaczego wybierają zło, wybierają przestępczość, korupcję, nienawiść, i nie jest wcale jasne, dlaczego wybiera się sprawiedliwość, troskę, prawdę⁷”. Dalej reżyserka tłumaczy: „Moim głównym tematem jest złożoność ludzkiej duszy i złożoność wyboru(...). Łatwo jest stworzyć rzeczywistość kryminalną. Ale bardzo trudno być uczciwym⁸”.

Sytuacja na Ukrainie była i nadal pozostaje dla reżyserki interesująca. Przyjechała do Kijowa zaraz po Majdanie na konferencję, zorganizowaną przez renomowanego amerykańskiego historyka Timothy'ego Snydera. Rozmawiając z nim o Wielkim Głodzie, wyraziła swoje przekonanie, że wpływ tego wydarzenia na rzeczywistość ukraińską jest większy, niż świat może sobie wyobrazić. Jak podkreślała: „Nie chodzi tylko o natychmiastowe skutki głodu. Rozprzestrzeniły się one na pięć pokoleń – mentalnie, psychicznie, fizycznie. Uległy zmianie dane demograficzne⁹”. Według Agnieszki Holland w latach 30. XX wieku została przełamana dynamika ukraińskiego oporu, dlatego okres Wielkiego Głodu ma decydujące znaczenie. Spowodował bowiem straszną zapaść w życiu społeczeństwa ukraińskiego, która być może dopiero teraz jest przezwyciężana.

Publicysta Janusz Wróblewski w recenzji tego filmu pisze:

Zachód wołał cynicznie przemykać oczy na ludobójstwo na Wschodzie i słuchać płynącej stamtąd propagandy. W wywiadach Holland daje do zrozumienia, że to ją właśnie skłoniło do zrobienia filmu – obywatelska postawa, dążenie bezbronnej, idealistycznej jednostki do przeciwstawienia się totalitarnemu systemowi produkującemu fałsz i terror. A najbardziej kwestia powinności oraz waga niezależnych mediów, szczególnie w dobie postprawdy¹⁰.

W rozwiniętych krajach europejskich i Stanach Zjednoczonych odkrycie tragedii Wielkiego Głodu w latach 1932–1933 na Ukrainie przez społeczność akademicką, chociaż nie tylko nią, było procesem trwałym. Jednym z badaczy był amerykański profesor historii James Mace (1952-2004), który ostatnie lata swojego życia spędził w Kijowie i był stałym publicystą gazety „Deń”. W swoim artykule *Opowieść o dwóch dziennikarzach: Walter Duranty, Gareth Jones i Nagroda Pulitzera* w gazecie „Deń” z dnia 16 listopada 2003 r. Mace ujawnił negatywne cechy dziennikarstwa zachodniego, które wiążą się ze współpracą z reżimem sowieckim. W jego przekonaniu Duranty wiedział, że kluczem do sukcesu w dziennikarstwie jest często umiejętność zidentyfikowania tego, czego czytelnicy oczekują, i znalezienia odpowiednich faktów. Zdaniem J. Mace'a reportaże Duranty były żywe, łatwe do

⁶ *Ibidem*

⁷ D. Desiateryk, *Ya tsytala velyku robotu...*, *op.cit.* (03.12.2019).

⁸ *Ibidem* (03.12.2019).

⁹ *Ibidem* (03.12.2019).

¹⁰ J. Wróblewski, *Człowiek z mediów...*, *op.cit.*

czytania i zwykle – ale w żadnym wypadku nie zawsze – w jakiś sposób związane z rzeczywistością. Ich głównym celem było uzyskanie zysku dla właściciela gazety, a zadanie reportera polegało na pisaniu czegoś takiego, aby czytelnicy chcieli kupić gazetę jego pracodawcy i to przeczytać¹¹.

Nie mniej istotne dla badaczy komunikacji społecznej są myśli innego, zależnego od reżimu totalitarnego dziennikarza E. Lyonsa, który w swoich wspomnieniach *Assignment in Utopia* (1937) pisał, że zarówno w Moskwie, Berlinie, Tokio czy też Rzymie współcześni reporterzy odczuwają pokusę konformizmu. Jest im znacznie łatwiej, a czasem nawet jest to bardziej opłacalne, gdy przemilczą lub pominą pewne informacje przeznaczone dla czytelników, którzy znajdują się tysiące kilometrów od nich, niż gdyby mieli zmierzyć się twarzą w twarz z gniewnym cenzorem i drzwiami biur, które mogą zamknąć się przed nimi na zawsze¹².

W przekonaniu J. Mace'a odwaga Garetha Jonesa polegała na tym, że w wydaniu *Manchester Guardian* z dnia 30 marca 1933 roku pisał wprost: „Przeszedłem przez mnóstwo wiosek i dwanaście kołchozów. Wszędzie słyszałem wołanie: „Nie mamy chleba, umieramy...”¹³. O tym, ile dramatycznych i krytycznych chwil egzystencjalnych przeżył Jones, przekonać się można śledząc fabułę omawianego filmu.

Istotne znaczenie dla głównego wątku tego artykułu ma cyniczna ocena czynu dziennikarskiego Jonesa przedstawiona przez E. Lyonsa, którą przywołuje prof. J. Mace:

Obalenie Jonesa nie było dla nas przyjemniejszym zadaniem niż wieloletnie fałszowanie faktów na rzecz reżimu dyktatorskiego. Ale nadal obalaliśmy go, jednogłośnie i niemal identycznymi obłudnymi zwrotami. Biedaczysko Gareth Jones musiał być bardzo zaskoczony, gdy fakty, które on z takim wysiłkiem od nas wy dobył, zostały podważone i obalone dzięki naszym działaniom¹⁴.

W rzeczywistości E. Lyons przyznał się do faktu manipulowania informacjami na rzecz stalinowskiej propagandy.

Ze wszystkich zachodnich dziennikarzy lojalnych wobec Stalina to właśnie Duranty zajął czołowe miejsce w kampanii przeciwko G. Jonesowi. W dniu 31 marca 1933 r. w *New York Times* opublikował na 13 stronie artykuł pt.: *Rosjanie są głodni, ale nie umierają z głodu*, który zaczynał się od „zdemaskowania” Jonesa w kontekście sporu dyplomatycznego, który wszystko wyjaśnia. Jak zauważa, właśnie w momencie apogeum pojedynku dyplomatycznego pomiędzy Wielką Brytanią a ZSRR, w związku z aresztowaniem brytyjskich inżynierów, amerykańska prasa opierając się o brytyjskie źródła informacji, donosi o „prerażającej historii” głodu w Związku Sowieckim i o „tysiącach już zmarłych i milionach zagrożonych

¹¹ D. Mace, *Povistj prodrovch žurnalistiv: Volter Djuranti, Garet Johns i premija Pulitsera*, <http://incognita.day.kyiv.ua/povist-pro-dvox-zhurnalistiv.html> (16.11.2003)

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

śmiercią głodową”¹⁵.

Ze swojej strony ukraińska pisarka Natalia Dziubenko-Mace, żona prof. J. Mace'a, w relacji zamieszczonej w gazecie „Deń” pt. *Prawda Garetha Jonesa, prawda Jamesa Mace'a...* odnotowuje: „Te straszliwe obrazy umierających ludzi są sednem filmu. Są jego nerwem. Jego komponent emocjonalny skierowany jest do serca widzów. Odmieniają umysł”¹⁶. Jej zdaniem wielka konfrontacja dwóch dziennikarzy – Garetha Jonesa i Waltera Duranty'ego – odzwierciedla główny dylemat, który stał się wyzwaniem dla ludzi w XXI wieku. Zdobywać dobra materialne kosztem kłamstw i podstępów, czy postępować zgodnie z zasadami uczciwości i rzetelności, wewnętrzną swobodą, ryzykując utratę nie tylko pogodnego miejsca pod słońcem, ale także samą możliwość życia i tworzenia?

Garethowi Jonesowi, na tym odcinku czasowym pozostało ostatnie słowo. Jego prawda przedostała się przez zasłony czasowe, a Duranty, choć wciąż pozostaje na liście zdobywców nagrody Pulitzera, już stał się synonimem podłości i konformizmu...¹⁷.

Zdaniem Dziubenko-Mace prawda Jonesa w końcu wygrała, dzięki niezwykłym wysiłkom wielu historyków, badaczy, opinii świadków, społeczności ukraińskiej i międzynarodowej. I, co jest najważniejsze – niepodległego państwa ukraińskiego. Autorka artykułu sugeruje, że głód na Ukrainie w latach 1932–1933 niewątpliwie był wywołany sztucznie, a nie przez nieudaną politykę gospodarczą i finansową Stalina, przez którą chciał za wszelką cenę zmusić kraj do kolektywizacji. Motywy ekonomiczne, leżące u podstaw Wielkiego Głodu, to nie cała prawda o zbrodni Stalina i jego współpracowników; sięgając głębiej działania te obnażają chęć liderów Kremla, by dokonać zemsty na Ukraińcach za próby walki o wyzwolenie narodowe w latach 1917–1921. Do takiego samego wniosku można dojść po obejrzeniu filmu *Obywatel Jones*.

Prawda i postprawda w kontekście filmu „Obywatel Jones”

Rozważając koncepcję prawdy i postprawdy w kontekście problematyki analizowanego filmu odniesiono się do publikacji przedstawicieli ukraińskiego środowiska naukowego, jak i polskich badaczy¹⁸.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ N. Dziubenko-Mace, *Prawda Garetha Jonesa, prawda Jamesa Mace'a...* „Deń”, 2019, 05.12.2019, nr. 225-226, s. 10.

¹⁷ *Ibidem*, s. 10.

¹⁸ W. Godzic, Z. Bauer, *E-gatunki. Dziennikarz w nowej przestrzeni komunikowania*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2015; A. Skworza, A. Niziołek, *Biblia dziennikarstwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków: 2012; K. Wolny-Zmorzyński, *Reportaż i artykuł wiralowy - dziś!* „Od modernizacji do mediosfery: meandry transformacji w komunikowaniu: prace ofiarowane dr. hab. Ryszardowi Filasowi”. Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2020; A. Krzywdzińska, *Wartości w polskich*

Vasyl Lyzanchuk podaje kilka definicji pojęcia *prawda*, odnosząc się do odpowiednich słowników: 1) to, co odpowiada rzeczywistości; 2) prawdziwość, poprawność; 3) sprawiedliwość; tryb, oparty na sprawiedliwości w przeciwieństwie do krzywdy¹⁹. Wszystkie te definicje bardzo dokładnie nakładają się na standardy zawodowe Garetha Jonesa, który biorąc pod uwagę w szczególności trzecie ujęcie pojęcia *prawdy*, postanowił wykazać naruszenie porządku społecznego, które doprowadziło do niewiarygodnych krzywd i okaleczenia losów Ukraińców w XX wieku. W swoim artykule V. Lyzanchuk przytacza także tezy znanego ukraińskiego eksperta medialnego, Igora Mychajlyna: w zależności od interpretacji rzeczywistego faktu, wydarzenia, zjawiska – dziennikarz „może znaleźć się w pozycji <<własnej prawdy>>, <<innej prawdy>>, <<obcej prawdy>>, a nawet <<wrogiej prawdy>> [...] może przemilczeć doniosłe informacje, o których społeczeństwo powinno wiedzieć”²⁰. Czyż nie we <<własnej prawdzie>> działał W. Duranty i jego zachodni koledzy w Moskwie, pisząc o braku głodu w ówczesnym ZSRR, czyż nie świadomie ukrywał istotne dla społeczeństwa informacje? Odpowiedź na te pytania jest bardziej niż oczywista.

We wspomnianej recenzji J. Wróblewski, analizując film pt. „Obywatel Jones”, zwraca uwagę na problem niezależności mediów w epoce *postprawdy*. Lyzanchuk przytacza także określenie tego terminu za *Oxford Dictionary*, wskazując, że prawda – to są okoliczności, w których obiektywne czynniki i dogłębna analiza mają mniejszy wpływ na kształtowanie się opinii indywidualnej oraz publicznej, niż osobiste emocje i uczucia. Przy tym, prawda zostaje zepchnięta na dalszy plan, na margines²¹.

Autorytet moralny społeczeństwa ukraińskiego, polityczny więzień obozów sowieckich, prorektor Ukraińskiego Uniwersytetu Katolickiego Myroslav Marynovych łączy koncepcję *prawdy* i *postprawdy* z kontekstem społecznym. Jak zauważa, żyjemy w czasach, gdy prawda – a zatem i słowo – poniosła śmierć ontologiczną. Nie ma prawdy i kłamstwa, są tylko różne punkty widzenia²². „Powiedzieć bowiem, że coś jest kłamstwem, oznacza poddać go ocenie moralnej. A to, by tak rzec, nie jest bezstronne. Zatem prawdą w takim przypadku jest <<średnia arytmetyczna>> między różnymi opiniami”²³.

Według ukraińskiego publicyście we współczesnym świecie mieszanina prawdy i fałszu oraz utrata zdolności do rozróżnienia jednego i drugiego prowadzą do tego, że ludzie przestają ufać jakiegokolwiek informacji. Jego zdaniem to radykalnie

i rosyjskich mediach, „Kultura Słowian. Rocznik Komisji Kultury Słowian”, Wydawnictwo Polskiej Akademii Umiejętności, Tom XII, Kraków 2016, i wielu innych.

¹⁹ V. Lyzanchuk, *Żurnalistська правда i postprawda w kontekstach hibrydnoji vijny Rosijskoyi Federaciyi proty Ukrainy*, „Visnyk Lvivskoho Uniwersytetu: serija Żurnalistyka”, Lviv 2019, Nr. 45, s. 325.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² M. Marynovytsch, „*Slovo wmerlo – haj żywe slovo!*”, <http://nationalmediatalk.com/keyspeaker> (02.11.2017).

²³ *Ibidem*.

zmienia pozycję dziennikarstwa. Przez długi czas dla dziennikarza pojęcie prawdy istniało tylko w liczbie pojedynczej – *the truth* – i to jest ta prawda, którą przed nim ukrywano. „Zadanie dziennikarza polegało na jej wydobyciu za wszelką cenę spod zakazów i tabu, ze schowków i skrytek”²⁴ (chodzi o czasy sowieckie autora). Dzisiaj główny akcent kładziony jest na to, aby rozpoznać prawdę pośród podróbek i podstępnych symulaków.

Dziennikarka Khrystyna Zanyk zapytała A. Chalupę: „Czy można porównać metody propagandy i manipulacji, stosowane dziś przez Rosję w wojnie hybrydowej przeciwko Ukrainie, do metod propagandy i manipulacji, stosowanych podczas Wielkiego Głodu?”²⁵. Odpowiedź scenarzystki jest twierdząca. Jej zdaniem pozycja Rosji w różnych krajach zachodnich zależy od dziennikarstwa, w tym zachodniego. Chalupa podaje przykład tego, jak amerykańscy dziennikarze, informując o wojnie na Ukrainie, używają określenia <<prorosyjscy powstańcy>>, podczas gdy w rzeczywistości są to <<rosyjscy żołnierzy>>. „Wojna ta – to militarna ofensywa Kremla. I niestety propaganda rosyjska jest bardzo skuteczna”²⁶. Kolejny przykład scenarzystki dotyczy rosyjskiej inwazji na Krym. „Tutaj również dziennikarze zachodni używają określenia <<krymskie referendum>>. Podczas gdy to nie było referendum, to było wojskowe przejście władzy. Ludzie byli zabijani, porywani i torturowani. To była rzeczywista inwazja”²⁷.

Badacz V. Lyzanchuk zauważa, że ideolodzy „świata rosyjskiego” narzucają postmodernistyczne postulaty w Rosji, na Ukrainie i w Europie, które są sprowadzane do sugestii, że wszystkie prawdy są równoznaczne, równoprawne, dopuszczalne. Sugerują opinię, że ukraińska idea narodowa polegająca na budowaniu suwerennego państwa jest reliktem z dawnych czasów, narzuconym przez siły wrogie scentralizowanemu państwu rosyjskiemu²⁸.

W większości przypadków fałszywe informacje (zwłaszcza, jeśli są odpowiednio zmieszane z faktami) brane są pod uwagę jako rosyjski punkt widzenia, a następnie „obliczana” jest prawda w drodze ustalania średniej arytmetycznej. M. Marynowych przytacza, jako uzasadnienie swojego wyводу, wypowiedź korespondenta „The Economist” Edwarda Lucasa, który mówi o tym, iż media nie cenią w wystarczającym stopniu prawdy²⁹. Przywoływany autor nie widzi innego wyjścia z sytuacji dotyczącej prawdomówności w dziennikarstwie niż przywrócenie dyskursowi postmodernistycznemu wymiaru etycznego, w szczególności etycznej oceny prawdy lub fałszu. A postaci dwóch zachodnich dziennikarzy, którzy wiedzieli o Hołodomorze na Ukrainie w latach 1932–1933 – G. Jonesa i W. Duranty’ego,

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ H. Zanyk, *Andrea Chalupa, avtorica scenariyu filmu Cina pravdy...*, *op.cit.*

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ V. Lyzanchuk, *Žurnalistjska pravda i postpravda...*, *op. cit.*

²⁹ M. Marynowytsch, *Slowo vmerlo ...*, *op. cit.*

uwidaczniają możliwe postawy w tej sytuacji.

Taki gatunek komunikacji społecznej, jakim jest film, jest w stanie dotrzeć do szerokiej opinii publicznej i zobrazować wrogie działania Stalina i jego popleczników podejmowane przeciwko Ukraińcom. Badacze mediów, po zapoznaniu się z historiami poszczególnych dziennikarzy, mogą analizować nie tylko pojęcia prawdy i manipulacji, ale także szukać odpowiednich analogii naruszania standardów dziennikarskich i norm etycznych w relacjach propagandowych mediów z dzisiejszych tragicznych wydarzeń z okupowanych przez Rosję regionów Ukrainy.

Zadanie, które wynika z kontekstu filmu, to walka o prawdę w dziennikarstwie za wszelką cenę, a także krytyczna ocena rosyjskich propagandystów w świetle bieżących wydarzeń o globalnym znaczeniu.

Temat walki o prawdę w dziennikarstwie zachodnim, który Agnieszka Holland podjęła w filmie pt. *Obywatel Jones*, dziś nie traci na aktualności. Chalupa nieprzypadkowo mówi:

„Oglądając mój film, Amerykanie widzą, co dzieje się w Stanach Zjednoczonych. Nigdy nie sądziłam, że ten film – historia mojego dziadka – będzie tak dobrze zrozumiana przez obywateli USA”³⁰.

Bibliografia

Dziubenko-Mace N., *Prawda Garetha Jonesa, prawda Jamesa Mace'a...* „Deń”, 2019, 05.12.2019, nr. 225-226.

Lyzantchuk W., *Żurnalistyska prawda i postprawda w konteksti hibrydnoii vijny Rosijskoy i Federaciy i proty Ukrainy*, „Visnyk Lvivskoho Universytetu: serija Żurnalistyka, Lviv 2019, Nr. 45, s. 323-334.

Orwell D., *Animal farm*, Secker and Warburg, London, 1945.112 p.

Wróblewski J., *Człowiek z mediów*, „Polityka”, 2019, nr. 43, 22.10.2019.

Źródła internetowe

Desiateryk D., *Ya tsytala velyku robotu Roberta Konkwista pro Holodomor, tsytala Timoti Snaydera – ce miy pershyj dotork do temy... Ale ne znala pro Mace'a. Diakuju*, <https://day.kyiv.ua/uk/article/kultura/ya-chytala-velyku-robotu-roberta-konkwista-pro-golodomor-chytala-timoti-snaydera-ce> (03.12.2019).

Mace J., *Povistj pro dvoch žurnalistiv: Volter Djuranti, Garet Johns i premija Pulitsera*, <http://incognita.day.kyiv.ua/povist-pro-dvox-zhurnalistiv.html> (16.11.2003).

Marynovytch M., *Slowowmerlo – haj żyweslowo*, <http://nationalmediatalk.com/keyspeaker> (02.11.2017)

Zanyk H., *Andrea Chalupa, avtorka scenariyu filmu Cina prawdy: „Ce istoriya, yaku rozpoviv meni didusj”*, https://www.nasze-slowo.pl/andrea-halupa-avtorka-scenariyu-filmu-cina-pravdi-cze-istoriya-yaku-rozpoviv-meni-didusj/?fbclid=IwAR3GPEFYAMI4R8RMrUflitch1X1F5_ww_IDnKeOg-dqTUD6bAaBxFnsbICmg (30.11.2019).

³⁰ H. Zanyk, *Andrea Chalupa, avtorka scenariyu filmu Cina prawdy...*, *op.cit.* (30.11.2019)

**The Truth and the Post-Truth in Journalism.
Reflections on Agnieszka Holland's Film "Obywatel Jones"**

Summary

The article analyzes Agnieszka Holland's film "Obywatel Jones", in the context of journalistic truth and post-truth from the perspective of a Ukrainian researcher. The author recalls the history of making the film, the thoughts of screenwriter Andrea Chalupa and director Agnieszka Holland on the of film in the context of current events in Ukraine. By applying the method of comparative analysis of the images of the main characters of the film, as well as taking into account the historical issues of the film, the author considers the current similarities in the information war waged against Ukraine by the Russian Federation.

Keywords: film, journalist, famine in Ukraine from 1932-1933, truth, manipulation, fake news